

FINNS DET ETT LIV BORTOM KONKURRENSEN?

Vad handlar konkurrens om? Vad gör den med oss? Hur skulle ett annat liv se ut? **Jerrold Freitag** reflekterar.

Text: Jerrold Freitag

Konkurrens är en primitiv frånvaro av egenskaper. Det är rusning och tävling. I dess mest uthärdliga, lätt roande form är det ett spel där civiliserade människor släpper lös sina kampviljor. Konkurrens ger tillfällig styrsel och konstgjord säkerhet åt liv som ängslas över den verkliga finalen, döden. Konkurrens är meningsfull för att det måste vara förfärligt att sakna mening. Konkurrensen påstår att det finns ett syfte innan något finns. Att dagligen öva sig i konkurrens distraherar och lindrar. Konkurrens är personligt hållbara, egoistiska syften.

Förutom själva konkurrensens neuroser finns där något att avnjuta i slutet – för att göra tävlingen uthärdlig och mödan värd. Även om tävlingsprocessen är livfull handlar den om det där i slutet. Sportslighet finns inte utan tävlingar. Rättvisa förutsätter en chans att inte vara rättvis. Ett konkurrenskraftigt sinne fokuserar på att vinna. Att vinna det där i slutet är inte att vinna något som sedan finns till hands, om det vore så skulle vi inte tävla om det igen och igen. Eller skulle vi det?

En ordentlig dust, ett vad, en duell eller ett returmöte mellan rivaler är underhållande ventiler för att understryka att vi står på rätt sida om djurparkens galler.

Barthes wrestlingtittande var en övning.

Gott så, men vi har valt vår egen körhäst i våra göranden med andra: konkurrens. Vi stiftar lagar, vi håller oss till god affärsed så gott vi kan, vi fostrar till medlidande och är verkligen goda – men vi har valt en hård springare att tygla. Vi valde inte rättvisa. Vi valde inte delaktighet. Vi valde inte naturen. Vi försöker enbart hävda dessa som värden *medan* vi konkurrerar. På väg mot triumfen hyllar konkurrensen sportsligheten. Hur mycket tävlandet än vältrar sig i dessa goda saker så finns inget verkligt behov av rättvisan själv. Konkurrens grundas på godtycke. Vi konkurrerar om mer av något. När det väl har börjat är loppet kört. Om konkurrens är det vi valt – som samhällets motor, som vår grund för samhällighet, rätt och lycka – så måste vi godta att valet innebär förlorare. Smärta tillkommer dessa förlorare. Smärta tillkommer också den som inte ens tävlar, som inte kan tävla. De som inte kände till att det var en tävling eller vad det tävlades om. Finns det en vilja att bryta med kampviljan emellan oss? Var skulle den börja?

En kur mot konkurrens kunde börja med andning och stretchning. Låt oss istället för att stretcha våra kroppar stretcha våra förtroenden. Om du läst så här långt litar du på något, redaktörerna, skribenten, ämnet. Låt oss belåna det förtroendet och köpa mer av det genom att påminna om att många vänliga och intelligenta själar tänker, skriver och bekymrar sig enbart av det skälet att det är rätt att göra så. Att sätta in världens sällsynta medmänsklighet i kommersiella ekvationer för att kritisera den är dock lika betänkligt som mina fraser om att belåna och köpa förtroende.

Trots att vi spelar ett ödesdigert spel med våra liv, våra sinnen och med biosfären, vänder vi oss inte till de ödmjukhetens och medlidandets filosofer som sedan länge varnat oss. In-kännande ser vi bara tillbaka på deras charm. De hade nerver starka nog att säga oss att vi inte samtidigt kan förebygga och förbereda krig. Men det är det vi gör. Vi verkar inom ett system för konkurrens och gränslös tillväxt och vet att det är omöjligt. Vi läser våra kapitel, fäster "inspiration" på kylskåpen och vidarebefordrar e-post som salva på blåsorna medan vi lägger

Vi läser våra kapitel, fäster "inspiration" på kylskåpen och vidarebefordrar e-post.

bränsle på elden. Om filosofi fortfarande är det som ska leda oss till det goda livet så hånar vi den alltmer ju mer vi vet. I försöket att bryta oss loss från vinnandet, att hylla förlorandet eller ödmjukt hoppas att den andre tappar andan så att vi får chansen kommer humor att vara avgörande. **Camus** berättade att Sisyfos log varje gång stenen rullade ned från berget och hjälpte på så sätt nybörjarexistentialisterna. Men det är ingen lek. Det är inte på skoj. Det är ett svettigt arbete vi bara kan utföra om vi bryter spänningens is mellan oss. Galghumor är att rekommendera. Oartiga och snuskiga skämt gör huden tjockare. Vi kommer aldrig att hitta rätt. Vi kommer aldrig att lösa det. Vi kommer att såra varandra. Någon gång måste vi anta att den andre också försöker. Annars går det inte.

För den milt elitistiska läsaren med god matsmältning är filosofens roll att fortsätta insistera på det goda livet genom att uppmana oss att leva det där vi kan, att hjälpa andra att leva sina liv så långsamt som möjligt och så fränkopplat från någons klocka och resultattavla som möjligt.

Heidegger kom nära en slags västerländsk buddism som stirrar ned tiden genom att breda ut varat. Hellre än att bjuda in hans problem hämtar den här essän infallsvinklar från **Paulo Virilio** och **Hartmut Rosa**. Likt Heidegger undrar de vad konkurrensens kärna, ekvationen hastighet och tid, gör med våra institutioner, våra barn och med oss själva. Tiden är hävstången i konkurrensdiskussionen. Den är den tickande klockan. 1500-talet födde minutvisaren, för på timmen när räckte inte längre till.

Både Virilios och Rosas pedagogiker är beundransvärda. De bryr sig om lärandet. Diskussioner om konkurrensens neuroser har länge varit en angelägenhet för den första världen, men båda filosoferna är tillmötesgående nog att inte dröja vid den. Det är en genomtänkt artighet. För den som fastnat i ett tankeproblem är svårigheten just att se att man har det. Vi vet också att vi ser med våra känslor. Att stigmatisera trångsyntheten för att knäcka rasismen har motsatt effekt. Virilio och Rosa går in bakom kapitalismen genom att arbeta med de hittills nämnda grunderna: tid och hastighet, vars legering är konkurrens. Ibland är det krig, ibland järnvägar, ibland imperialistiskt rofferi efter gruvor, ibland medie-

Att Bastiljen är ett museum är lika intressant som att Alamo är det.

frosseri och drev. Inget förenklas, inget undviks. Båda stiger ut ur sina gelikars institutionella kodspråk och efterfrågar ett tålmod som är en del av tillnyktringen från beroendet av den rusning som konkurrensen utgör. Förutom deras kärlek till grundfrågor finns mycket lite *pop* i deras slutsatser.

Konkurrens stressar omdömet antingen till fördel för den aggressives hastighet eller till fördel för dem som arrangerat tävlingen för att mäta deltagarnas konkurrenskraft. Vore vi inte tidsfixerade skulle vi inte kunna konkurrera, förutom med kvantitet. Den enklaste filosofi medför reflektion. Reflektion är skilt från det gjorda och skilt från det som kommer att göras. Reflektion är handling. Den är nuet. Ju mindre nu man har, ju mindre reflekterande blir omdömet. Att vi behöver skynda på vidare med dagen – med vad som helst – är en överenskommelse med någon, med något. Vansinnigt många beslut tog oss hit. Vilka var det? Vilka kommer nu? Är det för övermäktigt att erkänna att man aldrig behöver få något gjort?

Pressen på presens är den sakens kärna som här lyfts från Virilio och Rosa. Ögonblicket förstörs inte bara av hastigheten utan också med dess snabbhet. Virilio utropar (inspirerad av **Paz**) vår närvaros obeboelighet. Rosa är mer undrande. Både Virilio och Rosa anklagar hastigheten för två villfarelser. Den ena är känslorrogaten tillverkade som reaktioner på mediala händelser. Krigsreportage, marknadsundersökningar, *event* och katastrofer sliter på hjärnan som filter. Konsekvenserna är att vi dechiffrerar gåtor eller struntar i det eftersom vårt nu inte rapporteras. Det är en massa andra nu som vi kan ordna och prioritera som vi tycker. En ryggmärgrådsla aktiverar vårt psykologiska immunförsvaret för att undvika depression. Eftersom det är konstant rycker vi aktivt eller passivt på axlarna.

Den andra villfarelsen är informationens tillgänglighet. Två saker händer med de kvantiteter av information som är den moderna människans främsta men dock trubbiga

redskap. Ett fenomen liknar det ovanstående och handlar om mängden, och att informationen når oss snabbare och snabbare. Förhoppningarna om en demokratiserande effekt kommer på skam och det visar sig snarare vara ett fängelse, eller en ny hopplöshet och avtrubning. Ett andra fenomen är att inbillningen att vi redan vet ökar med ökad tillgänglighet. Om jag vet att jag alltid kan få veta genom att knacka in något i datorn devalverar jag långsamt min kunskap till bekvämligheten i att *kunna* veta något om jag vill. Om jag tror att mitt intellektuella kylskåp är fullt, varför besvära sig med tankar om hunger? Jag borde oro mig mer över att för mycket mat ramlar in i munnen när jag öppnar skåpdörren och letar efter lampknappen.

Att säga att här har författaren helt fel är det vi måste tro för att kunna leva varje dag på någon annans bekostnad, det vill säga för att kunna tro att konkurrens är sakernas naturliga ordning. Men civilisation är att blir bättre med varandra. Det är dock svårt när företaget jag jobbar för vill ha mer än företaget du jobbar för. Att bara tro att konkurrens är människans natur och att djurparkens galler är intellektuellt tveksamma är cynikernas utgångspunkt. Det är att resignera till en hållbarhetsstrategi för att kunna leva så länge och så snabbt vi kan. Hur mycket tål miljöer – biologiska och psykologiska – innan vi har sönder dem? Det är om sådana frågor "hållbarhet" handlar.

Filosofier som hyr ut sig till ideologier lockar fram revolutioner – för hur kan det massiva och självgående systemet som driver oss och sig självt annars störtas? Med revolutionens motsats, är ett svar. Varje ny generation väljer vad den vill ta över från den förra i en lugn marsch mot hållbarhet. Hållbarhet – den aktuella kompromissen med miljön – är den språkliga reaktionen på det ohållbara. Framstegets matematik går inte ihop. Nedgången tar visserligen tid, men det som inte fungerar leder alltid dit.

De banala kompromisser med efterföljande munter berusning som idén om hållbarhet innebär är dock det första riktiga hacket i konkurrensens skiva. För vilka revolutioner har fungerat? Upprörda studentgenerationer blir lika uttråkade över sig själva som pengamarknaderna blir över dem så länge de klagar. Unga protester är en väl avgränsad pubertet i konkurrenssamhället. Det är bra att få ut det ur systemet medan någon annan betalar hyran. Att Bastiljen är ett museum är lika intressant som att Alamo är det. Mellankrigstidens poeter, författare och filosofer är förtjusande i sin övertygelse om att något kommer att göras som förhindrar något så fruktansvärt som en upprepning av skyttegravskriget. Är vi så misstänksamma mot oss själva att vi verkligen inte har något annat fungerande än konkurrensen? Är vi så rädda och ångestladdade att vi glömt att vi är mer lika än olika? Vårt beteende visar att vi inte kollektivt kan tänka oss ut trots att vi alla individuellt vet att vi kan.

Att byta ett bildäck är en passande bild, men bilen rusar på längs motorvägen. Hållbarhet – redan gjord till vara – är strukturellt samma överenskommelse om undfallenhet som kyrkan gjorde, där kyrkan satte in sig själv som självavårdare och som förmyndare över begäret. Vi gör det mellan begäret och miljön. Kyrkan håller själen levande och fysiskt som gisslan. Våra parker och naturguider stängslar in naturen för att skydda den. Det mest besjälade och därmed osjälviska den enskilde kan göra är så lite som möjligt. Att göra ingenting garanterar skadeslöshet.

En sista undfallenhetsstrategi som konkurrensandan förhandlat fram för att förhindra dåligt uppförande är hyllandet av skillnader. Liksom hållbarhet är skillnadsfirandet de sammansatta resterna av konkurrensen. Vi har samlat oss i korporativa stater för att överleva, går i flock och gör reklam för våra vanor. Vi har i vår hets efter resurser gått från varandra till den grad att jag har mer gemensamt med en ateistisk skrivbordsfilosof i New Delhi än med konstnärerna i mitt hyreshus i Berlin.

Att hylla skillnader är ett försök att bli av med inskränkthet. Festivaler, provsmakningar av mat, dans och uppläsningar hämtas från en del av befolkningen som antas vara annorlunda. I större städer med många migranter kan de flesta kvällar ägnas åt skillnadsfester. Vad är detta om inte en hyllning av det vi inte har gemensamt? Var finns det som för oss samman?

Vi vet att försummandet av vår andlighet – vad det nu ska betyda – inte är bra. Den sekulära galaxen med psykologiska, psykiatriska och farmakologiska planeter är åtminstone en bekännelse av detta. Den kyrkas existens som började med hjärtat på rätt ställe ger årtusendens eftertryck åt att vi önskade att vi kunde vara goda mot varandra. Vi önskar oss nå-

I större städer med många migranter kan de flesta kvällar ägnas åt skillnadsfester.

got att vända oss till när våra rädslor blir till fullt beteende mot varandra. Men hur ligger det till? Vår mjuka, sympatiska sida är inte gripbar och massor har aldrig gjort sig kända för gott omdöme, så till den dag då vi kan se våra själar är det helt enkelt förlåtligt och acceptabelt att vi lever med sjuka sådana.

Världsorganismens samhörighet har alltid anats. Empiriskt har vi känt till förgiftandet av världen sedan den industriella revolutionen. Vetenskapligt möttes *Tyst vår* (av **Rachel Carson**) på 60-talet av så hårda protester från företag att den bevisades vara sann.

Kan vi inte, i tävlingen med kniven på strupen och i vardagen, överväga att bättre inte behöver ha ett slut? Att bättre inte behöver något föregående? Att det finns en töjbarhet och ett flyt mitt i hela klock'n'rollen? Att vi inte är möss på jakt efter belöningar i labyrinten? Kan vi inte ropa på morgonen åt våra älskare att vi inte vill dö, att vi vet att den är på väg, frukosten var god, ha en fin dag och jag är inte på väg till jobbet? Vi är inte längre agrarer drivna att ta in skörden till marknadsdagarna för att i tid betala jordräntan. Andra gör det åt oss. Och varför betalar jag för jorden nu igen?

Om det här är slutet vill jag inte skriva det och vill inte läsa det av någon annan. Är det ett skämt? Var det allt? Att göra sitt bästa och försöka att inte vara helt svinaktig? Om tänkandet fungerar är det tillfreds med sig självt. Är vi nöjda med det finns inget behov av att skaffa något eller göra något. Det vi som mest kan vinna från någon annans tänkande är att medan de tänkte gjorde de inget annat.

Jerrold Freitag är filosof